

BOEKBESPREKINGEN

BRAEKMAN (Willy L.)

Middeleeuwse witte en zwarte magie in het Nederlands taalgebied. Gecommentarieerd compendium van incantamenta tot einde 16de eeuw. Gent, 1997, 525 p., bekroond door de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.

Jozef Van Havers Nederlandse Incantatieliteratuur, een gecommentarieerd compendium van Nederlandse bezweringformules (Gent, 1964), bekroond door de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, behandelde magische teksten die hij tot 1964 opspoorde in boek en blad. Er bleef echter een braakliggend terrein over: de teksten die nog in handschriften sluimeren en in de volksmond voortleven.

Het werk van Braekman steunt hoofdzakelijk op onuitgegeven materiaal uit het Nederlands taalgebied, tot het einde van de 16de eeuw. Reeds uit de bibliografie en uit de bouwstoffen voor het corpus blijkt zijn internationale belangstelling voor het handschriftenbestand.

In zijn uitvoerige inleiding weidt de auteur uit over het complexe begrip magie, waarbij hij het zich zeker niet gemakkelijk maakt, maar wijselijk de steun inroept van een indrukwekkende reeks autoriteiten.

Praktisch elke bladzijde van zijn boek bevat een overdaad aan woordverklaringen, die een extra-consultatie van het Middelnederlands Woordenboek voor de leek zo goed als overbodig maken.

Onder het hoofdstuk kwalen en ongemakken van mensen begaat Braekman de traditionele vergissing tussen de H. Machutus en de H. Marculfus. Machutus = Fr. Maclou, Malo, terwijl Marculfus = Marcou, Markoen (mal au cou). Onder de ziekten van dieren treedt het paard, van oudsher de levensgezel van de mens, uitdrukkelijk op de voorgrond. En dan zijn er de zgn. niet-medische incantamenta, zeg maar magische middelen, al of niet steunend op "characteres", mysterieuze tekens, nu eens pro dan weer contra, nu eens voor het wel dan weer voor het wee van mens en dier. In het kapittel over de toverkracht van planten bloeit voor de leek een quasi onbekende wereld open.

Zonder het erotische luik, met zowel Liebeszauber als Schadenzauber, zou de magische wereld onvolledig geweest zijn, en dat heeft Braekman natuurlijk niet over het hoofd gezien.

De illustraties zijn sober, maar functioneel. Een uitvoerige index besluit het boek. Met Van Haver en Braekman beschikken wij over twee klassiekers in het genre, waarmee wij voor niemand in het buitenland hoeven onder te doen.

Walter Giraldo

DARAS (Hervé)

Zijn tandpijn verkopen. Volksverering tot de H. Appolonia in Oost-Vlaanderen. Munte, 1999, 55 p., ill. (te bestellen bij De Muntenaar, Torrekensstraat 48 - 9820 Munte-

Merelbeke - door overschrijving van 300 BEF en 50 BEF verzendingskosten op rek. nr. 390-0304453-25)

Auteur Hervé Daras publiceerde in dit tijdschrift reeds eerder over de volksverering van tandheiligen (OVZ, 1991-1993). Ter gelegenheid van het Appoloniajaar (249-1999) verscheen van hem eerder dit jaar een rijkelijk geïllustreerde studie over de verering van de heilige Appolonia in Oost-Vlaanderen. Appolonia is de patroonheilige van de tandartsen en tandtechnici. Haar naamdag valt op 9 februari. Volgens de overlevering stortte Appolonia zichzelf in 249 in het Egyptische Alexandrië op de brandstapel nadat haar belagers haar eerst de tanden uit de mond hadden gebroken. Sinds de Middeleeuwen is de martelares erg populair gebleven. Ze werd steeds afgebeeld met tand en tang en ze werd eeuwenlang aanroepen bij tandpijn. In Oost-Vlaanderen alleen al zijn talrijke cultusplaatsen van de H. Appolonia bekend (Appels, Brakel, Elst, enz.). In dit werk gaat de auteur achtereenvolgens in op de herkomst van de naam van de heilige Appolonia, op de verschillende voorstellingen van deze heilige (beelden, schilderijen, gepolychromeerd houtsnijwerk, glasramen, e.d.) en vooral op de bekende bedevaartplaatsen en devotie-oorden in de provincie Oost-Vlaanderen. De auteur geeft verder op een systematische manier een overzicht van de gemeenten waar er nog H. Appolonia-beelden, -kapellen of relikwieën bewaard zijn gebleven en van de plaatsen waar door tandpijnlijders devo-

tieprentjes, bedevaartvaantjes en lita-
nieën gebruikt werden (of nog steeds
worden).

Karel Velle

VAN HOORICK (Walter)

Van polders en landlieden. De plattelandsgemeente Verrebroek in het Land van Waas tijdens de 17de en 18de eeuw, Leuven, 1999, 453 p., ill. (Te bestellen bij het Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis, Blijde Inkomststraat, 21, 3000 Leuven, publicatie nr. 120, prijs 1.450 BEF, vermeerderd met 150 BEF verzendingskosten).

De auteur bakent zijn onderwerp duidelijk af: de plattelandsgemeente Verrebroek tijdens de 17de en 18de eeuw. Dit was voor de Wase polderdorpen een zeer bewogen periode. Oorlogsomstandigheden, overstromingen en ziektes bemoeilijkten er het leven in erge mate. Verrebroek bekleedde bovendien nog een aparte positie. Het dorp behoorde tot het Land van Waas, maar tevens tot het Land van Beveren dat zeer op zijn rechten en voorrechten gesteld was. Daarenboven behoorde Verrebroek tot de Vrije Polders die vrijstelling van belastingen en oorlogslasten genoten.

Achtereenvolgens worden het ontstaan en het verre verleden van Verrebroek behandeld, de ontwikkeling van het landschap en de evolutie van de bevolking, de parochie en heerlijkheid Verrebroek en de Vrije Polders. In het hoofd-

stuk over de kerkelijke geschiedenis gaat de aandacht naar de tiendeheffers, de bedienaars van de eredienst, de gebouwen en het godsdienstig en zedelijk leven. De economische geschiedenis wordt geschetst aan de hand van de economische huishoudens, de landbouwbedrijven, de molens, ambachten en neringen, brouwerijen en herbergen. In de sociale geschiedenis komen de armenzorg, de gezondheid en hygiëne, het onderwijs, de openbare orde en veiligheid aan bod. In het hoofdstuk over de militaire geschiedenis worden de Hollandse en Franse veldtochten van de 17de eeuw en de Spaanse en Oostenrijkse Successieoorlogen besproken. Tenslotte behandelt de auteur de verovering en annexatie van onze gewesten bij Frankrijk. In al deze hoofdstukken passeert zowat heel het reilen en zeilen van de samenleving van Verrebroek de revue. Na een algemeen besluit volgen nog een aantal bijlagen, de bronnenopgave en bibliografie, een lijst van afkortingen en een personenindex.

Aan de basis van dit werk ligt een zeer uitgebreid bronnenonderzoek. De auteur heeft hier blijk gegeven van een grote werkkraft. Heel wat gegevens zijn statistisch verwerkt en in nuttige overzichtstabellen en grafieken omgezet. Hiervoor verdient de auteur veel waardering. Maar wat hij ons aanbiedt lijkt soms toch teveel op een aaneenschakeling van zijn werkfiches. Bestaande voorstudies werden alleen maar opgenomen in de bibliografie. Van het overvloedige en uitstekende materiaal dat zij hem konden bieden, heeft hij geen of

onvoldoende gebruik gemaakt. Slechts terloops wordt bijvoorbeeld in voetnoot vermeld dat J. Smessaert ook cijfermateriaal over de bevolking geeft. Van de publicaties van B. De Bruyne over de Wase herbergen is in de tekst geen enkel spoor te vinden. Het (cijfer)materiaal van deze en andere auteurs, hun bevindingen en conclusies konden dit werk aanvullen en verrijken. De auteur kon hun gegevens aan de zijne toetsen en vergelijken, hen of zichzelf corrigeren. Het is ook jammer dat de index op persoonsnamen onvolledig is en de verwijzingen dikwijls enkele bladzijden foutief zijn.

Deze publicatie is een erg gedetailleerd relaas over het wel en wee van het dagelijks leven in een plattelandsgemeente tijdens de 17de en 18de eeuw, geplaatst tegen de context en achtergrond van de internationale conflicten met hun repercussies op de regio, de soms ingrijpende plakaten en maatregelen van hogere besturen en de betrekkingen met deze besturen en omliggende gemeenten. Het Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis heeft door de uitgave van dit werk de waarde ervan erkend.

José Verschaeren

VERHEYEN (Piet)

Immigratie van schaapherders uit Nederlands-Limburg en Noord-Brabant in het Waasland (18de en 19de eeuw), Beveren, 1997, 216 p., ill., krtn. (te bestellen bij Het Land van Beveren vzw- door overschrijving van

440 BEF (en 80 BEF verzendingskosten) op rek. nr. 415-3035931-40)

De geschiedkundige vereniging Het Land van Beveren gaf twee jaar geleden, naar aanleiding van haar 40 jarig bestaan, een extra-publicatie uit over schaapherders in het Land van Waas. Auteur is Piet Verheyen, de genealoog en *self made* historicus van het noordoosten van de provincie Oost-Vlaanderen die alom geprezen wordt om zijn grondige kennis van de geschiedenis van de streek ten Westen van Sint-Niklaas. De aanwezigheid van schaapherders in Oost-Vlaanderen in het algemeen, en de uitwijking van tientallen schaapherders naar het Land van Waas sinds de tweede helft van de 18de eeuw, meer in het bijzonder, hield Verheyen reeds vele jaren bezig. De geduldig bij elkaar gesprokkelde informatie uit verschillende archieffondsen leidde in 1997 tot een keurig uitgegeven studie. Dysenterie-epidemieën, mislukte oogsten, de ontwikkeling van de schapenteelt zelf en het indijken van de schorregronden in het noorden van het Waasland, door de hertog van Arenberg, vormden de voornaamste aanleidingen tot de eerste golf van inwijking omstreeks 1770-1780. Van de 150 schaapherders die in het Waasland sindsdien

neerstreken waren er minstens 105 afkomstig uit Nederweert en Weert (Midden-Limburg): de Bocholts, de Brangers, de Brouns, de Van Houts, en anderen. Dat het schaapherdersberoep ook in de volkscultuur sporen heeft nagelaten blijkt b.v. uit de afbeelding op p. 96 van de reus van Sint-Pauwels, "Peerke den Herder" (z.d.).

Het boek bestaat voor het grootste gedeelte uit korte familiegeschiedenissen (p. 13-136) van schaapherders (afkomst, huwelijken, overlijdens, woonplaats, vestigingsplaats van de kinderen, enz.). Zoals dit ook voor andere beroepen bekend is kwam Verheyen ook voor deze beroepscategorie families op het spoor waar de stiel generatie na generatie werd uitgeoefend (p. 137-142). De grootvader van gewezen eerste minister Leo Tindemans b.v. was een telg van zo'n schaapherdersgeslacht. Het werk bevat tenslotte ook een reeks geschiedenissen van families die eveneens uit Nederland (voornamelijk uit Noord-Brabant) naar het Waasland emigreerden maar andere beroepen uitoefenden dan dat van schaapherder (wevers, landbouwers, bloempelders, timmerlui) (p. 143-213).

Karel Velle

SIGNALEMENTEN

HET DIALECTENBOEK 5

In vergelijking met dieren. Intensiverend taalgebruik volgens de SND-krantenenquête (1998), onder redactie van V. De Tier en S. Reker. Stichting Nederlandse Dialecten, Groesbeek 1999. ISBN 90-73869-05-6, 375 blz.

De Stichting Nederlandse Dialecten (SND) is een Vlaams-Nederlands samenwerkingsverband van professionele dialectonderzoekers. De SND - die in 1990 opgericht werd - stelt zich tot doel om de aandacht voor het dialect in het Nederlandse taalgebied te bevorderen en om wetenschappelijke informatie over de dialecten en hun bestudering in gepopulariseerde vorm te verspreiden. Daartoe organiseert de SND om de twee jaar (in maart van de onpare jaren) een Nederlandse Dialectendag. De vijfde editie van dit evenement vond plaats op vrijdag 5 maart 1999 in het Provinciehuis van Zwolle.

Deze lustrum-Dialectendag en het bijhorende **Dialectenboek** stonden in het teken van vergelijkingen. Eigenschappen en gedrag van mensen vergelijken we vaak met dieren of eventueel met personen of zaken. Naar dit soort vergelijkingen is nog nooit gericht dialectonderzoek op grote schaal gedaan. De SND wou nagaan of er ook in dit opzicht grote (regionale, plaatselijke, individuele) variatie tussen de dialecten in het Nederlandse taalgebied bestaat. Daartoe werd via meer dan 30 Vlaamse en Nederlandse dagbladen een groot-scheepse enquête verspreid. Dit leverde

ruim 6000 ingevulde formulieren op, afkomstig van dialectsprekers uit het hele gebied en uit alle leeftijdsgroepen. De bevindingen die uit deze berg gegevens af te leiden zijn, werden gepubliceerd in het vijfde Dialectenboek *In vergelijking met dieren : Intensiverend taalgebruik volgens de SND-krantenenquête*.

Dit vijfde dialectenboek gaat vooral over de manier waarop dieren benut worden om uitspraken kracht bij te zetten, om het even of het gaat om dialect of standaardtaal. *Zo kaal als een kikker* en *beresterk* zijn voorbeelden van de twee manieren waarnaar met behulp van de informanten onderzoek gedaan kon worden.

In *In vergelijking met dieren* blijken de mensen zich met veel enthousiasme te kunnen uitdrukken met hulp van een breed scala aan exemplaren uit de fauna van dichtbij en verderweg. Vergelijkingen als *gek als de hond van Bosmans*, *doof als een erpel*, *trots als Oscar*, *gapen als een louw*, *kijken als een hond op een zieke koe* of *dom als bonenstro* worden in dertien regionaal getinte bijdragen door een groep dialectologen uit het Nederlandse taalgebied nader bekeken. Per provincie of regio hebben zij - elk op hun eigen manier - onderzoek gedaan naar regiospecifieke uitdrukkingen of benoemingsmotieven. Verder zijn de lezingen opgenomen die gehouden zijn op de Vijfde Dialectendag, door de Zeeuwse Commissaris der Koningin Van Gelder, over het Rotterdams door NRC-journalist Ewoud

Sanders en over namen van dieren in familienamen door dr. Ann Marynissen (Universiteit Keulen). Een actuele *Wegwijzer* doorheen het Nederlandse dialectlandschap, met de belangrijkste publicaties en nuttige adressen per regio besluit deze gevarieerde bundel.

De reeds verschenen Dialectenboeken van de SND:

1 - Kroesels op de bozzem (1991)

Dit eerste dialectenboek bevat voor iedere dialectregio van het taalgebied een top-tien van de mooiste, meest eigen of typische dialectwoorden met toelichting.

2 - Van de A tot de Aa (1993)

Uit de 300 inzendingen voor een schrijfwedstrijd, geschreven in de meest uiteenlopende dialecten van het taalgebied, werden de 36 beste bijdragen in dit boek gebundeld.

3 - Dialect in beweging (1995)

Bijna 10.000 dialectsprekers uit Noord en Zuid namen deel aan de grootste dialectenquête uit de Nederlandse geschiedenis. Hun antwoorden werden in 12 regiobijdragen vergeleken met die uit 2 oude dialectenquêtes van 100 jaar eerder.

4 - Nooit verloren werk (1997)

De Reeks Nederlandse Dialectatlassen is een even belangrijke als voordien bij het grote publiek onbekende dialectbron, die tussen 1925 en 1982 in delen verscheen. In het boek vertellen de nog

levende medewerkers aan de RND over de wordingsgeschiedenis van dit taalmonument. Per regio wordt ook een proeve van de inhoud gegeven.

De Dialectenboeken bevatten bovendien steeds de lezingen van de Dialectendag, waaronder ook steeds een beschouwend stuk van een bekende Nederlander/Vlaming (Jan Mulder, Koos van Zomeren, H. Van Run, Johan Anthierens) over dialect. Achteraan is telkens een uitvoerige "Dialectwijzer" opgenomen, waarin u per regio alle informatie vindt over de belangrijkste dialectpublicaties, tijdschriften en onderzoeksinstituten.

U kan de Dialectenboeken bestellen bij de Stichting Nederlandse Dialecten. Ze kosten 300 BEF (+ 100 BEF verzendingskosten) per deel voor de nummer 1-4. Het actueelste Dialectenboek, *In vergelijking met dieren : Intensiverend taalgebruik volgens de SND-krantenenquête*, kost 500 BEF (+ 100 BEF verzendingskosten). Wie meer dan 1 boek bestelt, betaalt slechts 1 keer verzendingskosten.

Voor meer informatie en/of bestellingen kan u contact opnemen met :

Veronique De Tier

Woordenboek van de Vlaamse
Dialecten

Blandijnberg 2 - 9000 Gent

09/264.40.79

Rob Belemans

Instituut voor Naamkunde en

Dialectologie

Blijde-Inkomststraat 21 - 3000 Leuven

016/32 48 22

WOORDENBOEK DER ZEEUWSE DIALECTEN OP CD-ROM

Het eerste dialectwoordenboek dat werkelijk kan praten

Op 17 april 1999 werd in het Belfort in Sluis het 'Zeeuwse Woordenboek op CD-ROM' gepresenteerd, in aanwezigheid van de West-Vlaamse gouverneur en de Commissaris van de Koningin in Zeeland.

Het Woordenboek der Zeeuwsche Dialecten (WZD) verscheen in 1964 en was het levenswerk van mevr. dr. Ha.C.M. Ghijsen, die in samenwerking met de Zeeuwsche Vereeniging voor Dialectonderzoek tientallen jaren lang dialectwoorden verzamelde. Het WZD wordt beschouwd als het begin van de wetenschappelijke dialectlexicografie, niet alleen door de uitvoerigheid van de betekenisbeschrijvingen, maar vooral door de nauwkeurige lokalisering van elk dialectwoord. Het woordenboek is met zijn 1232 bladzijden hét taalmonument van Zeeland en beleefde talrijke herdrukken. De Zeeuwse Vereeniging voor Dialectonderzoek werkt samen met de redactie van het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten (WVD) aan de RUG; in Zeeuws-Vlaanderen spreekt men immers Vlaamse dialecten. Het WVD probeert vrijwilligers ertoe aan te zetten bestaande dialectwoordenboeken in een tekstfile of database over te tikken, zodat de dialectwoordenschat op een efficiënte manier bestudeerd kan worden. In Vlaanderen zijn enkele pogingen ondernomen, maar

die zijn tot dusver op niets uitgelopen. In Zeeland echter heeft de Zeeuwse Vereeniging een reusachtig werk tot een goed einde gebracht, in de eerste plaats dankzij de grote inzet van Rinus Willemssen, de secretaris van de Vereeniging.

Het hele WZD is gescand (tekst + 600 originele tekeningen); de tekstfiles werden daarna door een tiental mensen verbeterd. Vervolgens zijn honderden Zeeuwen bereid gevonden om de voorbeeldzinnen van het woordenboek in te spreken. De geluidsfragmenten werden dan aan de voorbeeldzinnen verbonden (in totaal 3000). Door op een voorbeeldzin te klikken, laat men de computer de zin in het Zeeuws uitspreken. Voor alle Zeeuwse gemeenten werden encyclopedische gegevens aan de plaatsnamen verbonden, zodat men van elke Zeeuwse plaats een beschrijving vindt, gekoppeld aan illustraties en (oude) foto's (1500 in totaal!). Er werd een Nederlands-Zeeuws register opgenomen; vijftien sprekende klankkaarten, informatie over de Zeeuwse dialecten in het algemeen, over Zeeuwse dialectschrijvers en publicaties in en over het Zeeuws. Zeeuwse verhalen worden ten gehore gebracht; de CD-ROM kan zelfs het Zeeuwse volkslied zingen.

De Vereeniging meent dat de CD-ROM het eerste pratende dialectwoordenboek in het Nederlandse taalgebied is. Ik vermoed echter dat de verwezenlijking van de Vereeniging het eerste pratende dialectwoordenboek tout court is. Een dergelijk reuzenwerk kan enkel tot stand gebracht worden door een zeer grote groep van zeer enthousiaste vrijwilligers,

met de steun en begeleiding van een efficiënte vereniging. Zulke gunstige omstandigheden zijn erg zeldzaam. Het Woordenboek der Zeeuwse Dialecten op CD-ROM kost 145 gulden of 3000 BEF. Belangstellenden dienen contact op te nemen met de heer Rinus Willemsen,

SEIZOENSTRADITIES IN LUXEMBURG

Het Musée en Piconrue sluit dit jaar zijn serie over de almanak van de oude Luxemburgers af. In het kader van de seizoenen startte het museum in 1992 met de behandeling van de volksdevotie die tijdens de opeenvolgende periodes, zeker tot voor enkele tientallen jaren in landelijke gebieden, toonaangevend waren in de organisatie van werk en leven. Het concept is eenvoudig en tegelijkertijd interessant voor een ruim publiek. Voor elk seizoen worden immers enkele belangrijke elementen die passen in het leven en werk van die periode bekeken, vooraleer zich aan de zuivere volksdevotionele kalender te gaan begeven. Dat resulteerde niet alleen in vier thematentoonstellingen, maar eveneens in vier boekdelen met een totaal van 973 bladzijden en 706 illustraties. Juist in dit laatste gegeven schuilt een grote aantrekkingskracht voor elke niet-Luxemburgse geïnteresseerde in volksdevotie.

Als diocesaan museum richt Piconrue zich immers op de materiële bescherming van het 'mobiel' religieus kunstpatrimonium van de provincie Luxemburg.

Sint-Antonius, gepolychromeerd houten beeld (19de eeuw) uit de Sint-Rochuskapel te Maboge (foto C. Raskin, Musée en Piconrue)

Een pleiade aan beelden van allerhande heiligen is hierbij dan een van de belangrijke iconografische aantrekkingspunten. Uiteraard zijn er de specifieke heiligen, zeer plaatsgebonden, maar de overgrote meerderheid is ook in Vlaanderen terug te vinden. Dat juist de

basis van deze iconografische rijkdom bedreigd is, valt ook nu weer te bestatigen. In het overzicht van de algemene jaarkalender werden een aantal beeldjes weergegeven die de laatste jaren “verdwenen” zijn, o.a. een 16de eeuws beeld van Sint-Martinus uit Tohogne of een Sinte Barbara uit Vivelles.

De specifieke werkzaamheden van elk seizoen vormen een goede inleiding vooraleer de verschillende heiligen te behandelen. In 1999 wordt met de winter het overzicht van de seizoenen afgesloten. In het seizoenskader wordt vooral aandacht besteed aan de woning en de strijd tegen koude en duisternis. Dat de winter niet alleen triestig is, maar ook een tijd voor specifieke bezigheden, waar ook ooit de bedreiging van de wolf (pp. 110-120) “speelde” (de werkelijke dreiging wordt afgemeten tegen de mythische, die via de lokale pers, die elkaars berichtgeving overnam, ook in Vlaanderen doordrong) en de vermakelijkheden eigen aan dit seizoen (sneeuwpret, zingen en het vertellen van verhalen) wordt op een verscheiden manier naar voor gebracht, waarbij zelfs plaats is voor de rol van de winter in de streekgebonden kunstproductie. In dat kader wordt er ook aandacht besteed aan de 19de eeuwse almanak *Le Grand Messenger Boiteux de Strasbourg*, die zeker ook zijn weg vond naar Luxemburg, en misschien nog zelfs verder, en aan het volksgeloof in weerpreuken. De winter was ook de tijd om bepaalde werkjes uit te kunnen voeren, vlas hekelen en spinnen, maar ook voor de houtbewerking, waarbij specifiek

aandacht wordt besteed aan het (proberen laten overleven) van de klompenmakerij (pp. 84-89).

In het almanakdeel, dat het volkskundig snoepgedeelte van elk deel uitmaakt, is er niet alleen aandacht voor ‘gewone’ heiligen als Sint-Antonius, Sint Thomas van Aquino of Sinte Gertrudis, maar ook over Sint-Niklaas en zijn relatie met de kerstman (o.a. via de reclame van Coca Cola), de kerstboom (o.a. via de Belgische krijgsgevangenen in Duitsland tijdens WO II), de nieuwjaarswensen of nog carnaval, met zijn typische vreugdevuren. Dit seizoen eindigt op 19 maart, feestdag van Sint-Jozef, ooit een van de populairste heiligen geweest (o.a. in Luxemburg, maar eveneens met een speciale vereringsbloei in Vlaanderen), wat resulteerde in een van de langere situeringen van deze heilige. De heiligen krijgen een beknopte hagiografische beschrijving, gevolgd door een systematische behandeling van de (specifieke) iconografische kenmerken (met uitzonderlijke iconografische pareltjes in de gebruikte afbeeldingen) en de beschermingseigenschappen en daarbij horende devoties (in kerk, kapel, dorp, congregatie of orde) en hun (eventuele) invloed op de leefgemeenschap.

Met dit laatste deel van het vierluik is een belangrijke stap gezet in de eerste ontsluiting van het volksreligieus erfgoed in zijn dagdagelijkse context in Luxemburg, evenzeer met aandacht voor dat volksgeloof en zijn kunstuitingen in het huidige Groot-Hertogdom. Tot 24 oktober kan men de bijhorende tentoonstelling te Bastogne, elke dag buiten

maandag, bezoeken, met alweer een bijzondere audiovisuele presentatie van J.-M. Doucet over het winterthema. De reeks kan uiteraard in het museum aangekocht worden. Voor diegenen die niet in Bastogne zouden geraken kan de reeks (of losse delen) bekomen worden via storting van 1.600,- Bef (port incl.) (per deel; enkel het boek over de lente kost 850,- Bef per deel) op reknr. 523-0403487-42 van het ICLRGV vzw, Nijverheidsstraat 54a, 9220 Hamme.

Harry Van Royen

VERSLAGBOEK VOLKSRELIGIE IN BELGIË EN LUXEMBURG

In het najaar van 1998 organiseerde het Verbond voor Heemkunde, in samenwerking met het Musée en Piconrue en de Förderverein des Archivwesens, een driedaags colloquium rond een aantal aandachtspunten in het volksreligieus onderzoek. Tijdens een eerste dag stond het luik kapellen en devotie (o.a. naar Kevelaer) centraal. De tweede dag startte met de (nog niet gepubliceerde) resultaten van een studiedag te Luik rond de bescherming van het kerkelijk kunstpatrimonium van het midden van de jaren 1990. Hierop geënt werd vooral de vraag naar een aangepast behoud vooropgesteld, waarbij het werkmodel van Piconrue als een verbeterbaar basismodel naar voor werd geschoven. Behoud in situ geeft immers, zeker bij kleinere kapellen, een vrijwel quasi zekerheid

dat de volksreligieuze kunstwerken op termijn verdwijnen of andere in een niet optimale toestand bewaard worden. De derde dag stond in het teken van nieuwe feesten.

Op de drie dagen werden in totaal 27 lezingen gehouden. De meeste bijdragen richten zich tot verder onderzoek in het volksreligieus veld. Dat onderzoeksveld wordt zelf ook onder de loep genomen in een tot reflectie en discussie aanzetende probleemanalyse van H. Geybels. Kapellenonderzoek in Brabant (Vlaams en Waals) werd eveneens in een ruimere onderzoekscontext geplaatst door H. Vannoppen en A. Tihon. De onderzoeks-aanzet van het systematisch bedevaartplaatsenonderzoek in Nederland werd door P.-J. Margry voorgesteld met een aantal regels die in acht moeten worden genomen bij het uitvoeren van een dergelijk project.

Binnen het luik bescherming en bewaring werd niet alleen naar de grote kerkelijke kunst gekeken, maar evenzeer naar het funerair erfgoed (C. Kockerols), kerkarchieven (A. Minke), kerkfabrieken (F. Schram) en de rol van de provinciale diensten voor het kunstpatrimonium (M. Mees). De werkingsopties van het Musée en Piconrue werden door Th. Scholtes nauwgezet uiteengezet en zijn zeker een denkbasis voor wat de verwerkingsopties van de problematiek in Vlaanderen of Nederland betreft.

Het luik nieuwe feesten opent met een bijdrage van G. Rooijackers over de kerstkribben als spektakelstallen in de Kempen, een fenomeen dat zich even-

wel naar de rest van Vlaanderen uitgebreid. F. Lempereur belicht het verdwijnen, voortbestaan of het opkomen van nieuwe volksdevoties in Wallonië, terwijl J.-M. Doucet zich richt op agrarische volkgeloofspraktijken in de Ardennen op het einde van de 20ste eeuw, een aanzet tot vergelijking met andere regio's. Het ontstaan van devoties uit 'berekening' wordt als afsluiter belicht door M. Jacobs via een eiken O.-L.-Vrouwbeeldje uit de eik van Scherpenheuvel dat in Bellefontaine (in Franche-Comté) terecht kwam.

De bijdragen zijn in de moedertaal van de auteur (Nl., Fr. of D.), met syntheses in de twee andere officiële landstalen. Het colloquium kreeg de steun van het (huidige) Prins Filipfonds, dat binnen het kader van de Koning Boudewijnstichting zich richt op de verbetering van de contacten tussen de verschillende gemeenschappen. Een van de constante vaststellingen was dat zowel Vlamingen, Walen als Duitstaligen geconfronteerd worden met identieke problemen, al dan niet te wijten aan het feit dat de werkkaders nog steeds vergelijkbaar zijn en de probleemstellingen identiek zijn. Het verslagboek is in een beperkte oplage aangemaakt; slechts enkele exemplaren zijn nog te bekomen door storting van 1.250,- Bef (port incl.) op reknr. 523-0403487-42 van het ICLRGV vzw, Nijverheidsstraat 54a, 9220 Hamme.

Harry Van Royen

'S-HERTOGENBOSCH BINNENSKAMERS.

Aspecten van stedelijke woon- en leefculturen 1650-1850

De zomertentoonstelling van het Noordbrabants Museum in Den Bosch staat tot 3 oktober in het teken van de materiële wooncultuur van de Bosche binnenstad. Aan de hand van zowel archeologisch bouwonderzoek als van systematisch onderzoek van boedelinventarissen kon men reeds een belangrijk deel van het materieel leven van verschillende sociale lagen in de behandelde periode reconstrueren. Onder redactie van Ch. De Mooij en A. Vos is er rond dit thema tevens een fraai geïllustreerd boek uitgegeven. De ontwikkeling van het huisinterieur staat daarbij voorop met niet alleen de gewone typologische bouwvolutie, met inbegrip van de achtererven, maar eveneens met de interieurafwerking (wandafwerkingen en plafonds (beschilderd en met stucwerk), vloeren en stookplaatsen). Vergelijkingen met Vlaamse gegevens worden daarbij geregeld uitgevoerd. Het algemeen voedselpakket en dan vooral de bijbehorende gebruiksvoorwerpen worden synthetisch behandeld, waarbij via de boedelinformatie ook informatie naar boven komt van wat er in een stedelijke moestuin kon verbouwd worden, gecombineerd met extra grond buiten de stadswal waar ook melkvee te vinden was voor de onmiddellijke bevoorrading met melk en boter. Uiteraard werd er ook informatie over kleding teruggevonden,

waarbij het dan voornamelijk om sociaal beteren betrof, die blijkbaar net als de lagere klassen niet vaak proper gewassen kledij aantrokken. Naast woning, voeding en kleding is natuurlijk ook de ontspanning van de partij waarbij de teruggevonden spelletjes voor thuis en in de herberg de revue passeren. Muziek, schilderkunst verzamelen (en andere curiosa) en genieten van tuin en huisdieren is natuurlijk iets dat alleen voor de gegoede klasse was weggelegd. Datzelfde geldt ook voor boeken, uitgezonderd misschien voor liedboekjes. Dat de meeste gegevens natuurlijk te vinden zijn in de sociale toplaag wordt uitstekend geïllustreerd door de “bezichtiging” van de woning van de

Bosche regentenfamilie Copes in 1704. Dit boek is duidelijk een rustpunt in het onderzoek; alle boedelinventarissen zijn nog niet uitgevloeid om het basisbeeld te versterken of, vooral, het beeld van lagere sociale groepen te kunnen vervolledigen. Op vlak van reconstructie biedt de thematentoonstelling een frisse kijk op de materiële leefcultuur in Den Bosch en de evolutie tijdens twee eeuwen. Het begeleidend boek (Zwolle, 1999; ISBN 90 400 9348 2) kan eveneens in het museum aangekocht worden. Het Noordbrabants Museum is, buiten op maandag, elke dag open en is te vinden in de Verwerstraat 41 (Postbus 1004, NI-5200 BA 's-Hertogenbosch).

Harry Van Royen